

ВІРТУАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

VIRTUAL VALUES AS A FACTOR IN THE FORMATION OF POLITICAL CONSCIOUSNESS

Лютко Н.В.,

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук
Хмельницького національного університету*

Козаченко С.М.,

*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри міжнародної комунікації та політології
Хмельницького національного університету*

Петришин Г.Р.,

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та суспільних наук
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

Опольська М.В.,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Університету економіки і підприємництва*

Паньковець В.Л.,

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті досліджуються віртуальні цінності як фактор формування політичної свідомості. Зазначено, що вчені трактують процес становлення особистості під впливом віртуального простору як «кіберсоціалізацію» формування і засвоєння людиною тих цінностей, які пропагандують в соціальних мережах та на просторах Інтернету. Обґрунтовано, що формування ціннісної структури особистості відбувається шляхом її виховання, а також під час адаптації та соціалізації. Дано наступні визначення: соціалізація – це інтеграція індивіда в суспільство шляхом засвоєння існуючих норм, моделей поведінки та цінностей, які рано чи пізно вплинуть на формування політичних уподобань; політична свідомість – це сукупність поглядів і настанов, що характеризує ставлення людей до держави, партій, суспільно-політичних організацій, політичних цінностей і цілей розвитку, традицій і норм політичного життя. Дано авторське визначення поняття «віртуальні цінності». Віртуальними цінності (або кіберцінності) – це цінності, які не просто актуалізуються за допомогою так званої «віртуальної реальності», а є базовими для культури «віртуальної реальності», відбивають ціннісну структуру свідомості користувачів Інтернету як « мешканців віртуального простору». Розглянуто основні віртуальні цінності, які можуть сформуватися у людини і впливати на формування її політичної свідомості: цінності панполітизму – у людини складається відчуття того, що всі форми людської життєдіяльності залежать від явищ політичного порядку та перевтілення політики в основну сферу суспільної активності, що є перепорою на шляху до реалізації громадянських прав і свобод людини; цінності консервативні – коли суспільство підтримує авторитет державної влади та вважають її сильною (за основні підвиди цінностей виступають: порядок, обов'язок та дисципліна); цінності політичної інертності – людина ідеалізує політичні і соціальні події, не акцентуючи уваги на зміст та результат; цінність сприйняття політичної реальності – сучасне суспільство намагається уникати проблем, які виникають на основі політики; цінності гетерогенності та фрагментарності в політичному мисленні – вплив різних субкультур та різних ціннісних орієнтацій на політичну свідомість особистості.

Ключові слова: кіберпростір, віртуальні цінності, соціалізація, політична свідомість, кіберсоціалізація.

The article examines virtual values as a factor in the formation of political consciousness. It is noted that scientists interpret the process of personality formation under the influence of virtual space as "cybersocialization" of the formation and assimilation by a person of the values promoted in social networks and on the Internet. It is substantiated that the formation of the value structure of a personality occurs through its upbringing, as well as during adaptation and socialization. The following definitions are given: socialization is the integration of an individual into society through the assimilation of existing norms, models of behavior and values which will sooner or later influence the formation of political preferences; political consciousness is a set of views and attitudes that characterize people's attitudes towards the State, parties, socio-political organizations, political values and development goals, traditions and norms of political life. The author's definition of the concept of "virtual values" is given. Virtual values (or cyber values) are values that are not just actualized through the so-called "virtual reality", but are basic to the culture of "virtual reality", reflecting the value structure of the consciousness

of Internet users as "inhabitants of the virtual space". The author considers the main virtual values that can be formed in a person and influence the formation of his or her political consciousness: values of pan-politicism - a person has a feeling that all forms of human life depend on the phenomena of political order and the transformation of politics into the main sphere of social activity, which is an obstacle to the realization of civil rights and freedoms; conservative values - when society supports the authority of the state power and considers it strong (the main subtypes of values are: order, duty and discipline); values of political inertia - a person idealizes political and social events without focusing on the content and result; value of perception of political reality - modern society tries to avoid problems arising from politics; values of heterogeneity and fragmentation in political thinking - the influence of different subcultures and different value orientations on the political consciousness of an individual.

Key words: cyberspace, virtual values, socialization, political consciousness, cybersocialization.

Постановка проблеми. Останні роки характеризуються активним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій в Україні, які впливають на розширення соціального простору населення та відповідно змінюють значення традиційних соціальних інститутів. На сьогоднішній день відбувається новий етап становлення сучасного українського суспільства через віртуальний простір та мережу Інтернет, який здійснює суттєвий вплив на формування політичної свідомості особистості. Більшість вчених процес становлення особистості під впливом віртуального простору трактують як «кіберсоціалізацію» формування і засвоєння людиною тих цінностей, які пропагандують в соціальних мережах та на просторах Інтернету. Кіберсоціалізація з кожним днем все більше становиться вагомим аспектом буття людини. Вона переходить в субкультуру і спрямовується у суспільну реальність для соціокультурних комунікацій, що здійснюють вплив на свідомість особистості, формують у неї віртуальні цінності, виникають нові потреби та мотиви, моделі поведінки, форми активності і діяльності. На основі таких змін особливої актуальності набуває проблематика формування віртуальних цінностей які виступають фактором формування політичної свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблематикою формування політичної свідомості займалися переважно філософи, політологи, психологи та соціологи. Г. Алмонд, С. Верба, Г. Маркузе, Ю. Хабермас, О. Шестопал вчені, які займалися дослідженням політичної культури, політичних цінностей та механізмів функціонування політичної свідомості. Головною базою для дослідження свідомості стали роботи З. Фрейда, К. Юнга та А. Адлера. Щодо вітчизняних науковців, то дослідженням проблематики політичної культури, політичної свідомості та її типології займалися: В. Денисенко, Ф. Кирилук, Н. Паніна та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Трансформація сучасного суспільства до мережі Інтернет, а також перехід майже всіх сфер діяльності в онлайн режим з допомогою інформаційно-комунікаційних технологій впливають на зміни поглядів, установок, поведінки та формують нові віртуальні цінності

в українців, які безпосередньо впливають на формування політичної свідомості. Все це вимагає детального аналізу та вивчення з метою попередження проблем, які можуть виникнути під час розробки зовнішньої і внутрішньої політики держави.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити розвиток віртуальних цінностей та їх вплив на формування політичної свідомості особистості; конкретизувати поняття «віртуальні цінності» та «політична свідомість».

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування ціннісної структури особистості відбувається шляхом її виховання, а також під час адаптації та соціалізації.

В політології поняття «соціалізації» визначається як інтеграція індивіда в суспільство шляхом засвоєння існуючих норм, моделей поведінки та цінностей, які рано чи пізно вплинуть на формування політичних уподобань. Процес соціалізації є незупинним та відбувається протягом всього життя людини і поділяється на два етапи: первинну соціалізацію та вторинну соціалізацію. Первинна соціалізація особистості починається з дитинства, головними інститутами в якій є сім'я та заклади освіти. Вторинна соціалізація починається з моменту входження людини в трудовий колектив та взаємодії з іншими соціально-політичними інститутами, які впливають на світогляд особистості [1, с. 417].

На думку Г. Смокової однією із ключових проблем соціалізації є узгодження цінностей, які засвоєнні в процесі взаємодії із різними соціальними інститутами, нормами та цінностями, які були закладені родиною з раннього дитинства. Авторка наводить дуже влучний на наш погляд приклад: «У якості вдалого прикладу можна провести паралель між духовними цінностями, які закладають інститути сім'ї й освіти та очікуванням провідних компаній – роботодавців. Провідні структури зацікавлені в наявності високих моральних якостей (таких як толерантність, повага й шана, наполегливість, цілеспрямованість, що є синонімами самореалізації й успіху) у потенційного співробітника, але вони не співвідносяться із тією штучно створеною реальністю, яку ми щоденно бачимо з екранів гаджетів, телевізорів та інших інформаційно-комунікаційних засобів» [2, с. 110].

На наш погляд соціалізація сучасного суспільства відбувається через потужні засоби комунікації, які впливають на вторинну соціалізацію особистості. Так, наприклад, під час постійного користування мережею Інтернет та постійно перебуваючи у віртуальному просторі у людини починає змінюватися свідомість і формуються віртуальні ціннісні орієнтації. Особливо вразливою, на нашу думку, є сучасна молодь, адже знання та досвід, які вона набуває в першу чергу переносяться на поведінку, а в поведінці проявляються людські цінності.

Ми підтримуємо думку С. Данилова, який вважає, що соціалізація у віртуальному просторі – це інтеграція індивіда у кіберпростір та засвоєння певних моделей поведінки, способу життя і цінностей. Сама соціалізація у реальному світі відбувається через віртуальність [2].

Також нам імпонує погляд вченого В. Лісо-вського. Він зазначає, що сучасне молоде покоління перебуває удвічі в екстремальних умовах соціалізації, аніж попередні покоління: соціально-економічні зміни супроводжуються ціннісною кризою, тобто відсутністю чіткого бачення майбутнього. В минулі часи існувала статична ієрархія становлення і розвитку, яка була закріплена на державному рівні, що доводило ефективність існуючих інститутів соціалізації, то сучасна молодь, поглинає все більше несуміжних між собою життєвих орієнтацій з різних джерел; повинна сама вирішувати, що для неї має більшого значення – матеріальне чи духовне зростання, освіта, яка допомагає адаптуватися до сьогодення чи повне заперечення традицій і свобода вибору та дій [2].

Отже, під час соціалізації особистості починає формуватися політична свідомість на яку впливають цінності особистості, а так як в останні роки більшість процесів соціалізації відбуваються в онлайн режимі через певні ситуації, які відбуваються в нашій державі (пандемія коронавірусу та повномасштабна війна), то більшість часу люди проводять в інтернеті. Саме це призводить до формування у них віртуальних цінностей, які в свою чергу впливають на формування політичної свідомості.

Політична свідомість – це сукупність політичних уявлень та установок суб'єктів політики щодо розвитку суспільства. Політична свідомість характеризується мінливим характером, є достатньою динамічною і змінюється в залежності від політичних процесів, подій і явищ. При цьому одні і ті ж поняття сприймаються і оцінюються населенням по-різному [3, с. 67].

В. Бебик трактує політичну свідомість, як сукупність поглядів і настанов, що характеризує ставлення людей до держави, партій, суспільно-політичних організацій, політичних цінностей і цілей розвитку, традицій і норм політичного життя [4, с. 230].

П. Шляхтун визначає політичну свідомість як сукупність знань, ідей, поглядів, орієнтацій та установок індивіда і соціальних спільнот стосовно політичної системи та їхнього місця в ній [5, с. 411].

Під віртуальними цінностями (або кіберцінностями), ми розуміємо цінності, які не просто актуалізуються за допомогою так званої «віртуальної реальності», а є базовими для культури «віртуальної реальності», відбивають ціннісну структуру свідомості користувачів Інтернету як «мешканців віртуального простору». А отже, йдеться не про розгляд традиційних цінностей в Інтернеті (наприклад, релігії в мережі Інтернет), а про аналіз нових альтернативних цінностей, які створюють взаємодію в особливому віртуальному середовищі.

Ще одним із визначень є: віртуальні цінності – це ключові життєві орієнтири, норми, ідеали та лайфстайл. Проводячи більшість часу в мережі Інтернет та соціальних мережах сучасне суспільство намагається копіювати ті цінності, які найбільш часто зустрічаються в стрічках новин у соціальних мережах та на сторінках популярних селебрітіз [2].

М. Мур вважає, що коректуючи зміст новинних стрічок та наповнюючи ті ж самі соціальні мережі якісним контекстом, політична влада може або повернути до себе увагу суспільства, або втратити її [6].

Вважається, що віртуальний простір здійснює значний вплив на формування і розвиток віртуальних цінностей, адже Інтернет є інструментом з допомогою якого конструюється світогляд людини, бо вона потрапляє в штучно створений світ, в якому матеріальний розвиток переважає над духовним. До факторів, які впливають на формування віртуальних цінностей сучасного суспільства відносимо:

- доступність до всесвітньої мережі Інтернет;
- інформатизація;
- глобалізація;
- збільшення можливостей цифрових технологій (гаджети, планшети, комп'ютери);
- формування світогляду людини ЗМІ;
- нав'язування стереотипної поведінки рекламою та ЗМІ;
- відкриття перспективи розвитку громадянського суспільства завдяки європейському вибору України;
- створення правової бази для становлення громадянського суспільства, побудови демократичної, правової, соціальної держави, затвердження Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства;
- високий потенціал самоорганізації народу під час значущих політичних подій;
- визнання державою пріоритетності виховання дітей;

- визнання державою пріоритетності освіти;
- постійна зміна політичних орієнтирів держави [7, с. 51].

Л. Кияшко в свої дослідженнях дотримується думки, що молоді люди 18-35 років мають низький рівень політичної свідомості, що свідчить про фактори низького рівня політичної системи України, розмитість її політичного простору, дії не реальних політичних сил, а їх симулякрів, в основу яких покладено не ідейні позиції, а вузькі корпоративні інтереси. Відсутність консолідувальної ідеї, слабкість і суперечливість досвіду громадянської активності, неструктурованість і непрозорість політичного простору гальмують процес формування певних ідентичностей у політичній свідомості молоді [8].

На думку автора високий рівень недовіри до державних інституцій спричиняє негативне ставлення молоді до політичної діяльності загалом. Досвід старшого покоління, що виховувалося в умовах відчуження від політичної сфери не може бути застосований в сучасному сьогоденні. Це призведе до відчуження молоді, зменшення її ролі в соціально-політичних відносинах, до особистісної дезорганізації, проявів нігілізму серед підростаючого покоління. Нерозв'язливість проблем матеріального забезпечення, професійного самовизначення об'єктивно відсуває політичну діяльність на периферію інтересів молоді людини [8].

Все призводить до того, що сучасна молодь все більше часу проводить та заглиблюється в Інтернет, створює собі так звані «уявні ідеальні світи», у неї формуються і укорінюються віртуальні цінності, які вона вважає ідеальними саме для себе, а також утворюються нові стереотипи щодо політичної свідомості.

Сформовані віртуальні цінності та стереотипи при формуванні політичної свідомості виконують наступні функції:

- Когнітивні (схематизація, спрощення та відбір соціальної інформації).
- Ціннісно-захисні (створення позитивного «Я-образу»).
- Ідеологізуючі (формування та підтримка групової ідеології).
- Ідентифікаційні (створення позитивного групового «Ми-образу»).

При сформованих віртуальних цінностях в структурі психіки людини є опосередковані соціальні еталони, які безпосередньо впливають на політичну свідомість особистості.

Розглянемо основні віртуальні цінності, які можуть сформуватися у людини і впливати на формування її політичної свідомості:

1. Цінності панполітизму – у людини складається відчуття того, що всі форми людської життєдіяльності залежать від явищ політичного порядку та перевтілення політики в основну сферу суспільної активності, що є перешкодою на шляху до реалізації громадянських прав і свобод людини.

2. Цінності консервативні – коли суспільство підтримує авторитет державної влади та вважають її сильною. За основні підвиди цінностей виступають: порядок, обов'язок та дисципліна.

3. Цінності політичної інертності – людина ідеалізує політичні і соціальні події, не акцентуючи уваги на зміст та результат.

4. Цінність сприйняття політичної реальності – сучасне суспільство намагається уникати проблем, які виникають на основі політики.

5. Цінності гетерогенності та фрагментарності в політичному мисленні – вплив різних субкультур та різних ціннісних орієнтацій на політичну свідомість особистості [9, с. 54].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, на нашу думку віртуальні цінності особистості впливають на формування її політичної свідомості. Стан політичної свідомості суспільства (особливо молодого покоління) залежить від сформованих віртуальних цінностей. Так як суспільство в більшості є активним користувачем мережі Інтернет та соціальних мереж, то вважаємо, що для того, щоб відбувалося правильне формування віртуальних цінностей та політичної свідомості з боку держави повинна відбуватися фільтрація інформаційних сервісів та контенту, який там викладається, адже це наносить шкоду суспільству та безпосередньо державі. Блокувати сайти сумнівного характеру, які розміщують ІІСО, що негативно позначається на всіх сферах життєдіяльності людини, а в подальшому може призвести до дискредитації нашої держави з боку суспільства. Ми також впевнені, що якщо у суспільства будуть формуватися негативні цінності та установки, то це призведе до нестабільної ситуації в нутрі держави, а також забезпечить розвиток не нормальної політичної свідомості, яка в подальшому може нанести шкоду не тільки політичній, а й економічній та соціальній структурам, що призведе до нестабільної ситуації в державі. Українському суспільству потрібно вчитися усвідомлювати, аналізувати та інтерпретувати інформацію, яка подається на мережевих ресурсах, бо політична свідомість виступає не тільки показником рівня демократії у суспільстві та державі, а й є детермінантою процесу її становлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 472 с.
2. Смокова Г. В. Особливості формування публічних цінностей молоді у кіберпросторі: досвід України. *Політичне життя*. 2018. №1. С.108-112.
3. Єфтені Н. М. Особливості формування політичної свідомості *Політичне життя*. 2019. № 4. С. 66-70.
4. Бебик В. М. Політологія для політика і громадянина. Київ: МАУП, 2004. 424 с.
5. Шляхтун П. П. Політологія: (теорія та історія політичної науки): підручник. Київ: Либідь, 2002. 576 с.
6. Moore M. *Creating public value: strategic management in government*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1995. 402 p.
7. Канафоцький М. О. Суспільна мораль в Україні: складові та чинники формування. *Етичні та духовні засади розвитку людини та суспільства*: матеріали X Міжнародного форуму, 14-15 травня 2010 р. Київ.
8. Кияшко Л. О. Політична участь молоді сучасної України: психологічні чинники активізації: монографія. Київ: Міленіум, 2014. 216 с.
9. Тоба М. В. Психологічні особливості та засоби оптимізації політичного самовизначення старшокласників. Київ: ІСПП АПН Украї-ни, 2007. 160 с.